

พุทธปัญญา: รูปแบบเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง

Buddhist wisdom for reconciliation: Conflict Management Tools

ประทีน แสงไทย

Pratin Sangthai

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “พุทธปัญญา : รูปแบบเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง” เป็นการศึกษานวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการปรองดอง การจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีมาคู่กับมนุษย์ ซึ่งสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากการมีข้อมูลที่ต่างกัน ผลประโยชน์ขัดกัน ความสัมพันธ์ที่ต่างกัน โครงสร้างขัดแย้งกัน และคุณค่าหรือค่านิยมแตกต่างกัน ดังนั้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยรูปแบบกระบวนการตามข้อตกลงที่ง่าย ให้เห็นพ้องต้องกัน รับฟังกันและเสวนาระหว่างกันตามแนวทางพระพุทธศาสนาด้วยแนวคิดหลักธรรม เจริญ รับ เจริญ และแบบคู่ชาน เพื่อให้ความเข้าใจในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและทำให้สังคมเกิดความสงบและสันติสุขตลอดไป

Abstract

The study entitled “Buddhist wisdom for reconciliation: Conflict Management Tools” aims to investigate concepts and theories of conflict and conflict management through “reconciliation”, a Buddhist solution. The study showed that conflict was a normal social phenomenon among human beings. The causes of which can be due to the fact that people tend to have different information/opinions, different relationships, and different values. Consequently, solution towards conflict management should be solved by solutions, for examples, simple agreement, listening to each other, and discussion. All of these have been widely practiced in Buddhism. Many Buddhist principles which are used to solve conflict vary in form and structure: passive, active and parallel. Buddhist teachings are indeed necessary for understanding in life, happiness, and peaceful co-existence in society.

๑. บทนำ

สภาพสังคมโลกกลับสนวนเวียนจากปัญหาความขัดแย้ง เป็นเรื่องน่ากลัวของสังคมโลก และความขัดแย้งจะรุนแรงขึ้นทุกขณะ แม้จะเป็นประเทศญาติพี่น้องกัน เช่นเกาหลีเหนือ กับ เกาหลีใต้ หรือความขัดแย้งในประเทศไทยตามพื้นที่ชายแดนภาคใต้ นับวันจะหวนกลับคืนมาสู่สภาพเดิมได้ยาก ความเพียรพยายามที่ทำให้เกิดความสามัคคี ประองตอง สนิทฉันท์ ยังไม่เห็นโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้เลย เพราะสาเหตุยังมีคนบางกลุ่มบางพวกพยายามยุยงปลุกปั่นใส่เชื้อไฟ สร้างความเกลียดชังแก่กันและกันให้มากยิ่งขึ้น ทำทุกวิถีทางเพื่อให้บ้านเมืองไม่สงบสุข และพร้อมที่จะเกณฑ์สมัครพรรคพวกของตนให้สร้างความขัดแย้งเกิดความรุนแรงได้ตลอดเวลา

ความขัดแย้ง เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีมาคู่กับมนุษย์และสัตว์ตลอดเวลา นอกจากจะเกิดจากการแย่งชิงผลประโยชน์แล้วยังสร้างความรู้สึกที่ไม่ดีต่อกัน ทำให้ความเหนียวแน่นและความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มลดลง และยังเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ตลอด ตั้งแต่เรื่องเล็กในครอบครัว หน่วยงานระดับชาติ ไปจนถึงระดับโลก บางครั้งนำไปสู่ความก้าวร้าวและการทำลายผู้ซึ่งขัดขวางประโยชน์ อันจะนำมาซึ่งการบาดเจ็บและร้ายแรงถึงกับสูญเสียชีวิต ปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้งบางครั้งได้รับบาดเจ็บทางกายแล้ว ทางใจก็จะเจ็บปวดและฝังใจ ซึ่งรักษาให้หายไม่ได้โดยเร็ว การแสดงออกของผู้รักษาเยียวยา ไม่ว่าจะแสดงความยินดีหรือทำเป็นสนิทสนมแต่เปลือก ลักษณะดังกล่าวต่างชาติมองว่าเป็นสังคมที่ไม่ชอบเผชิญหน้า (Non-confrontation) ซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหาคความ

ขัดแย้งวิธีหนึ่ง คือหลีกเลี่ยง หรือหลีกเลี่ยง (Avoidance) วิธีระงับความขัดแย้งของคนไทยวิธีหนึ่ง คือ ความอดกลั้น ไม่ใช่เพื่อจะให้ภัย แต่อดกลั้นไม่แสดงออกโดยเปิดเผย กลับไปแสดงออกด้วยการ นินทาลับหลัง ประชดประชัน ตลอดจนถึงแสดงวาจาเสียดสีต่อกัน

จากสถานการณ์ต่างๆ อันเกิดจากความขัดแย้งของคนในกลุ่มหรือในองค์กรไม่ว่าเรื่องจะ เล็กหรือใหญ่ จำเป็นจะต้องหาทางแก้ไขและยุติความขัดแย้งให้เร็วที่สุด หากไม่ดำเนินการจะเป็นเหตุ ให้สูญเสียและขาดสมมติในความคิดที่จะดำเนินการต่างๆ ให้ได้ผลดี เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อกัน เกิด ความพยายามและต้องการแก้แค้นต่อกัน จึงเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องการหาคำตอบว่า การจัดการกับ ความขัดแย้งทำได้หรือไม่ และตัวแปรอะไรที่ทำให้มนุษย์และสังคมขาดความปรองดองหรือไม่อยาก ปรองดอง และปัจจัยใดบ้างที่จะสร้างความปรองดองให้เกิดมีขึ้นในสังคมไทย

๒. ความขัดแย้ง : ธรรมชาติ สาเหตุ และการจัดการ

ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีมาคู่กับมนุษย์และสัตว์ ตลอดเวลา ส่วนมากความขัดแย้งเกิดมาจากการแย่งชิงผลประโยชน์ที่มีน้อย แต่จำนวนผู้ต้องการ ผลประโยชน์มีมากจนไม่สามารถแบ่งให้ทุกคนได้ และความขัดแย้งยังอาจเกิดมาจากการที่คนรับรู้ ว่า คู่แข่งขันขัดขวางไม่ให้ตนเองได้ผลประโยชน์ในการแข่งขันนั้น^๑

ธรรมชาติมนุษย์ส่งผลให้ธรรมชาติของสังคมมีลักษณะของการร่วมมือและความขัดแย้ง ดำรงอยู่คู่กัน และความขัดแย้งนั้นอาจมีนัยที่เป็นลบและบวกก็ได้ นัยลบคือ ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้อง กับความรุนแรงและการบั่นทอนความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งที่เปิดเผย และที่ ซ่อนเร้น และทั้งขัดแย้งภายใน เช่นในด้านความคิด และภายนอก เช่น ข้อมูล ผลประโยชน์ ด้าน ความสัมพันธ์ และด้านโครงสร้าง

๒.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้คำนิยามความขัดแย้งไว้ว่า “ขัด” หมายถึง การไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนใจ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ จึงสรุปได้ว่า “ขัดแย้ง” หมายถึงการที่บุคคลทั้งสองฝ่ายไม่ลงรอยกัน จึงพยายามที่จะต้านทานฝ่ายใด

^๑ สิทธิโชค วรรณสันติกุล, **จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๖)

ฝ่ายหนึ่งที่ตนเองมีความคิดหรือการกระทำที่ “ไม่สอดคล้อง” หรือ “ไม่สมนัย” กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในครอบครัว หรือสังคม^๒

คาร์ล มากซ์ (Karl Marx) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการขัดแย้งไว้ว่า เป็นความคิดส่วนหนึ่งในตัวแบบ (model) เรื่องการขัดแย้งเชิงปฏิวัติระหว่างชนชั้นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เขามีความเห็นเกี่ยวกับองค์การทางสังคมว่า องค์การทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเจ้าของทรัพย์สินเป็นผู้กำหนดรูปแบบโครงสร้างชนชั้น ระเบียบ ค่านิยม ความเชื่อ ซึ่งย่อมเป็นต้นกำเนิดการขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นเสมอซึ่งจะมี ๒ ขั้วคือชนชั้นผู้ถูกเอาเปรียบและชนชั้นผู้มั่งมีอำนาจและเป็นเจ้าของทรัพย์สิน^๓

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ยอมรับว่า ความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคล พบทุกหนทุกแห่งในสังคม เป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด และถือว่า การแข่งขัน (Competition) เป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้ง^๔

ซิมเมล (Simmel) มีผลงานเกี่ยวกับความขัดแย้งปรากฏในหนังสือ Sociologies เขาเชื่อว่าความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายและเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าฝ่ายอื่น^๕

โคเซอร์ (Cosser) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน เห็นว่า “ความขัดแย้งเป็นทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวหรือความแตกแยก...”^๖

๒.๒ สาเหตุความขัดแย้ง

นักวิชาการหลายท่านได้มีการอธิบายถึงสาเหตุของความขัดแย้งไว้ดังนี้

จอห์น แมคคอนเนล และคริสโตเฟอร์มัวร์ แบ่งสาเหตุของความขัดแย้งเป็นด้านต่างๆ ประกอบด้วย^๗

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๖.

^๓สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖-๕๗.

^๔เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อความสำเร็จ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ตะเกียง, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^๖เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อความสำเร็จ, หน้า ๓๓.

^๗อ่านเพิ่มเติมในวันชัย วัฒนศัพท์และคณะ, คู่มือเพิ่มเติมพลังความสามารถระบบการจัดการข้อพิพาท, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕).

สาเหตุของความขัดแย้ง

แผนภาพ ๑ แสดงสาเหตุของความขัดแย้งด้านต่างๆ

๑) ด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล

๒) ด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ เกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือ สิ่งต่างๆ ที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่

๓) ด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่างๆ เช่นวิธีการทำงาน การตัดสินใจ

๔) ด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ได้แก่ การแก่งแย่งโดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิม ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขาดความยุติธรรม

๕) ด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนา โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน ให้ความสำคัญต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน^๔

ราล์ฟ ดาร์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) กล่าวว่า “ทุกๆ สังคมเปลี่ยนแปลงได้ทุกขณะ การขัดแย้งมีอยู่ตลอดเวลา” เป็นการมองระนาบเดียวกับ “พระพุทธศาสนา” ตามกฎของพระไตรลักษณ์ ที่มองว่า “สรรพสิ่งไม่เที่ยง (อนิจจัง) คงอยู่ในสภาพเดิมตลอดเวลาไม่ได้ (ทุกขัง) และไม่มีส่วนไหนที่เป็นแก่นสาร (อนัตตา)”

^๔ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ปัญหาว่าขัดแย้งอย่างไร จึงก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด”^๙

ไพศาล วรสิทธิ์ กล่าวว่า “แต่ละฝ่ายมีส่วนถูกไม่มากก็น้อย ไม่มีใครผูกขาดสัมบูรณ์ โดยอ้างว่าตนถูกแต่ผู้เดียว” เพราะสาเหตุของความขัดแย้งคือ มองความจริงจากคนละด้าน สอดคล้องกับประเด็นเรื่อง “ตาบอดคลำช้าง” ที่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าการที่นึกคิดต่างๆ ทะเลาะวิวาทกัน เพราะตีความประเด็นความจริง (ตามความคิดของเขา) กันไปคนละด้าน สิ่งนั้นพระพุทธองค์ได้มองว่าเป็นความจริงแท้ เป็นความจริงเทียม

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กล่าวว่า “สังคมประชาธิปไตยนั้น ต้องดึงทุกกลุ่มที่มีส่วนได้เสียเข้ามา (Inclusive Society) ซึ่งแตกต่างจาก Exclusive Society ที่พยายามผลักทุกๆ กลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องออกไป ทำให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้น”^{๑๐}

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าความขัดแย้ง เกิดขึ้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ได้ตลอด จากทุกๆ สังคมหรือกลุ่มคนระหว่างสองฝ่ายที่แตกต่างกันในด้านต่างๆ เพื่อผลประโยชน์

๒.๓ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและวิธีการจัดการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งที่อยู่ในตัวมนุษย์สามารถพิจารณาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดได้จากปัจจัยภายใน มุ่งเน้นที่กิเลส ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า “ความอยากได้ อยากใหญ่และใจแคบ” พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า “เกิดจาก โลภะ โทสะ โมหะ” ศ. ศิวรักษ์กล่าวว่า “ความโกรธ” แง่สัญชาตญาณและสันดาน ส่วนคอนราด ลอเรนซ์ กล่าวว่า “ความขัดแย้งเกิดจากพื้นฐานแนวคิดความก้าวร้าว” และจากปัจจัยภายนอกที่เกิดจากความต้องการ เทียนฉาย กิระนันท์กล่าวว่า “ความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม ทำให้ขัดแย้งในสังคม” และเกิดจากอำนาจ ราล์ฟ ดาร์เรนดอร์ฟ กล่าวว่า “บางครั้งอำนาจมีน้อย หายากจึงต้องแข่งขันต่อสู้” หรือ “ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ในสังคมเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่แหล่งกำเนิดเกิดจากการรวมตัวขึ้นเป็นองค์กรของกลุ่มในสังคม”^{๑๑}

การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ย่อมจะต้องหลีกเลี่ยงไม่พ้นการกระทบกระทั่ง รวมถึงการสื่อสารไม่ดีพอ^{๑๒} ทำให้เกิดความขัดแย้ง ดังนั้นการจัดการความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณาดังนี้

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สลายความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๖), หน้า ๓-๔.

^{๑๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๕).

^{๑๑} อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**,

^{๑๒} สิทธิโชค วรานุสันติกุล, **จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๖).

วิธีการจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) หมายถึง จัดการให้เป็นไปในทิศทางเชิงบวก มากกว่าเชิงลบ ในประวัติศาสตร์ มักใช้ “อำนาจ” แทนที่จะใช้ “อำนาจร่วม” ระหว่างคู่กรณี หรือผู้มีส่วนได้เสีย กลับใช้ “อำนาจเหนือ” ผลกระทบคือกระบวนการใช้ความรุนแรง

วิธีการจัดการความขัดแย้ง แบ่งออกเป็น ๒ วิธีประกอบด้วย

๑. วิธีที่ไม่ใช่ทางกฎหมาย (ทางการทูต) การเจรจา (Negotiation) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) สุนทรียสนทนา (Dialogue) การประนีประนอม (Compromising) การมีส่วนร่วม (Participation) และการให้อภัย (Forgiveness)

๒. วิธีการทางกฎหมาย อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) กระบวนการทางศาล (Judicial Approach) และกระบวนการออกกฎหมาย (Legislative Approach)^{๑๓}

แนวทางวิธีแก้ไขความขัดแย้งทำให้เกิดรูปแบบของความสมานฉันท์ การปรองดอง ซึ่ง “สันติวิธี” และ “สันติภาพ” เป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายเรียกร้องเพื่อการปรองดอง

๓. แนวคิดสันติวิธีเพื่อการปรองดอง

ความขัดแย้ง เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นในทุกระดับ ตั้งแต่บุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ การเรียนรู้ถึงปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์กับความขัดแย้ง เช่น เรื่องของอำนาจ ความไว้วางใจ สัมพันธภาพหรือความสัมพันธ์ ความยุติธรรม และเข้าใจว่าความขัดแย้งมีโอกาสขยายกลายเป็นข้อพิพาท เป็นความรุนแรงได้ การศึกษาหาวิธีการเข้ามาบริหารจัดการไม่ให้เกิดเป็นความรุนแรง จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะต้องเรียนรู้ และจะยิ่งเพิ่มความยากลำบากในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเฉพาะการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี

๓.๑ ความหมายของสันติวิธี

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของสันติวิธี (Non-Violence) หรือแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธี ดังนี้

วันชัย วัฒนศัพท์ ให้แนวคิดสันติวิธีว่า “...การศึกษาหาวิธีการเข้ามาบริหารจัดการไม่ให้เกิดเป็นความรุนแรง เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะต้องเรียนรู้ โดยเฉพาะความขัดแย้งในนโยบาย

^{๑๓} พระมหาทรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยญาณกร), พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๒๑๙-๒๓๑.

สาธารณะซึ่งส่วนใหญ่มักจะมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เข้ามาเกี่ยวข้อง เพิ่มความลำบากในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเฉพาะอย่างสันติวิธี^{๑๔}

มาร์ค ตามไท ชี้ว่า “สันติวิธี” หมายถึง การแปรสภาพสถานการณ์ให้เข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น กรณีที่แก้ไขปัญหาก็ก็มองว่าเป็นการจัดการความขัดแย้งแบบหนึ่ง...”^{๑๕}

มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ใช้สันติวิธีด้วยการคว่ำบาตรประท้วง เมื่อมีการประท้วงเขามักจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความรัก แม้จะเผชิญหน้ากับความเคียดแค้นซึ่งชั่งก็ตาม เขาได้รับอิทธิพลมาจากการปฏิบัติการณ์สันติวิธีหรือหิงสาของมหาตมะคานธี ลูเธอร์แสดงให้เห็นถึงแง่มุมที่สอดคล้องกับแนวคิดของคานธีที่ว่า “สันติวิธีไม่ใช่สัญลักษณ์ของความอ่อนแอ หรือความขลาดกลัว” วิธีการประท้วงที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันของคนผิวขาวและคนผิวดำ คือ “การดื้อแพ่ง” (Civil Disobedience) เขาได้สรุปการต่อสู้ด้วยสันติวิธีว่า “การต่อต้านด้วยสันติวิธีเป็นอาวุธที่ทรงพลังที่สุด เพื่อบีบบังคับให้ประชาชนสะสางหาความยุติธรรมทางสังคม”

ยีน ชาร์ป (Gene Sharp) ให้แนวคิดไว้ว่า “เพื่อต่อสู้กับกลุ่มอำนาจนิยม มีวิธีการ ประท้วงหรือชักจูง โดยไม่ใช้ความรุนแรง การไม่ให้ความร่วมมือ เช่นทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง และการแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การเปลี่ยนทัศนคติการโอนอ่อนตาม”^{๑๖}

โยฮัน กัลตุง นักวิชาการด้านสันติภาพอีกท่านหนึ่งที่สำคัญ มองว่า “หลักการมองโลกของพุทธศาสนามีพลวัต (เคลื่อนไหว) และความซับซ้อนสูง สอดคล้องกับแนวทฤษฎีสันติภาพในทัศนะของเขาเอง พุทธศาสนามีคุณสมบัติที่นำไปสู่การมีสันติภาพได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักคำสอนพื้นฐานของพุทธศาสนาเรื่อง อนัตตา เมตตากรุณา ขันติธรรม มัชฌิมาปฏิปทา และอนิจจตา สอดคล้องกับความคิดสันติภาพเชิงโครงสร้าง ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่บนฐานของความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ได้อย่างกลมกลืนกับสรรพสิ่งได้เป็นอย่างดี”^{๑๗}

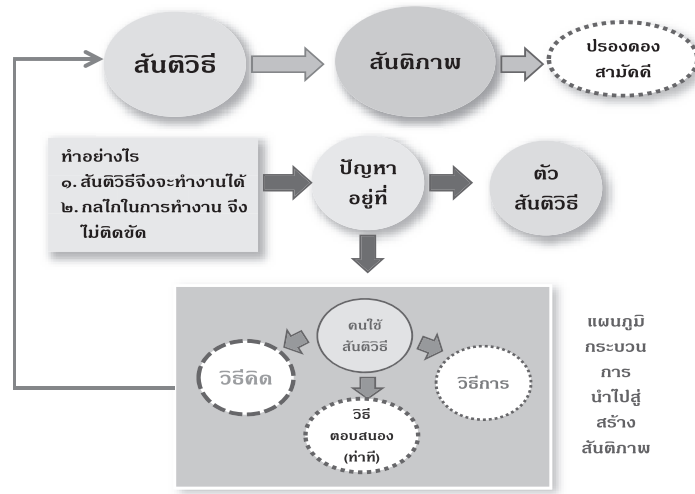
^{๑๔} ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, หน้า ๑๐๑.

^{๑๕} มาร์ค ตามไท **“การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี”**, ในสันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพัฒนาการแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๘๐.

^{๑๖} Gene Sharp อ่างใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยานกร), **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๕)

^{๑๗} Johan Galtung, Peace; Research, Education, Action. อ่างในศรีเพ็ญ คุภพิทยากุล, **มนุษย์กับสันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๘๓.

ศ.ประเวศ วะสี ให้แนวคิดว่า วิวัฒนาการประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงตลอดมา ตัดขาดเรื่องนั้นเรื่องนี้ จุดสำคัญที่ประเทศต้องการเพื่อแก้ไข เรื่องสันติวิธีมีความจำเป็นอย่าให้ความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงเพราะว่า ทำให้เสียโอกาสของการพัฒนา^{๑๘}

แผนภาพ ๒ แสดงแนวทางและกระบวนการนำสู่การสร้างสันติภาพ

๓.๒ สันติวิธีเป็นหนทางนำสู่สันติภาพ

จะทำอย่างไรให้สันติวิธีขับเคลื่อนไปได้ โดยมีกลไกที่ไม่ติดขัด คำถามต้องอยู่ที่ “ผู้ใช้สันติวิธี” มีวิธีคิดที่จะใช้เครื่องมือได้อย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และเหมาะกับตัวปัญหาและสถานการณ์ บางครั้งตัวสันติวิธีอาจไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดในการจัดการกับความขัดแย้งและความรุนแรง จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่จะทำให้สันติวิธีทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อนำไปสู่สันติภาพ สันติภาพ ตามความหมายในพจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความสงบ เช่น โลกต้องการสันติภาพ จงร่วมมือกันรักษาสันติภาพของโลก^{๑๙} หรือสันติภาพ ตามความหมายใน ดิคชันนารี อ็อกซ์ฟอร์ด ได้แก่ การหลุดพ้นจากภาวะสงครามหรือการทำร้ายกัน หมายถึง ข้อตกลงที่

^{๑๘} ประเวศ วะสี, “ทิศทางการจัดการความขัดแย้งของสังคมไทย : วิพากษ์ประชาพิจารณ์สร้างสานทางเลือกใหม่” ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ, วันพุธที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๔, ณ ห้องจูปีเตอร์ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร.

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๑๑๖๖.

จะสงบระงับสงครามระหว่างประเทศ และหมายถึง ความหลุดพ้นจากความสับสนวุ่นวายในสังคม ตำรวจต้องควบคุมให้เกิดสันติ ป้องกันไม่ให้เกิดความวุ่นวาย และรักษาไม่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้น^{๒๐}

การนำสันติวิธีมาใช้ให้เกิดสันติภาพเป็นแนวทางในทางพระพุทธศาสนาตามที่พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า “..เห็นแก่ตัวแล้ว มันไม่สามัคคีกับใครดอก..มันก็อิจฉาริษยา คอยแต่จะทำลายฝ่ายตรงกันข้าม..ทุกปัญหาจากความเห็นแก่ตัว โลกไม่มีสันติภาพ เพราะว่าโลกถูกรอบงำด้วยความเห็นแก่ตัว..ทำลายความสงบสุขและสันติภาพของโลก^{๒๑}” และมองว่า “สันติภาพจะเกิดขึ้นได้อย่างไร สันติวิธี หรือวิธีการในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น คือควรมุ่งเน้นตามมรรค ๘ ประการ ได้แก่ ความถูกต้องทาง ทิฐิ ความถูกต้องทางความดำริ ความถูกต้องทางการพูด ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้อง ของการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ และความถูกต้องในความมี สมานธิ ซึ่งทั้ง ๘ ประการนี้นับได้ว่า เป็นส่วนที่จะทำให้เกิดสันติภาพ แต่การที่สันติภาพจะเกิดขึ้นและ สำเร็จผลตามที่ต้องการนั้น ปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องตั้งปณิธานร่วมกัน ๓ ประการ คือ ๑) การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆซึ่งจะสามารถทำลายความเห็นแก่ตัวอันเป็นศัตรู ของสันติภาพ ๒) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพราะชาวโลกที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกัน พากัน ทำความเข้าใจศาสนาต่างๆ แล้วจะเข้าใจ ยอมรับความแตกต่างและร่วมมือกันในที่สุด ๓) ออกมาเสีย จากอำนาจวัตถุนิยม เพราะคนที่ไม่เข้าใจหัวใจแห่งศาสนา เพราะหลงมัวเมาทำให้ขาดความร่วมมือของ บุคคลระหว่างศาสนา จึงสรุปว่า “การมีปณิธานทั้ง ๓ ประการดังกล่าว เป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ ชาวโลกหรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้สันติภาพแท้จริงกว้างขวางสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น”^{๒๒}

ส่วนการอธิบายสันติภาพของนักคิดหลายท่านในเชิงทวิลักษณ์ ให้ความเห็นว่าสันติภาพ มี ๒ ลักษณะคือสันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) หมายถึงสันติภาพที่ปราศจากสงคราม และสันติภาพ เชิงบวก (Positive Peace) หมายถึง สันติภาพที่เต็มไปด้วยสันติสุขของบุคคล สังคมและโลก และใน เชิง ทวิภาวะยังอธิบายให้ความเห็นว่าสันติภาพมี ๒ ภาวะ คือ สันติภาพภายใน หมายถึง สภาวะที่จิตใจ หลุดพ้นจากการยึดติดหรือการครอบงำจากกิเลส ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกภาวะนี้ว่า “นิพพาน” และอีก ภาวะหนึ่งคือ สันติภาพภายนอก หมายถึง สภาวะที่บุคคล สังคมหรือโลก ไม่เบียดเบียนกันและกัน

^{๒๐} Oxford Dictionary, Oxford University Press, Walton Street 6DP, Bombay, Calcutta, Malvas, first in India 1990. p.875.

^{๒๑} กวีวงศ์, สารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยสมานฉันท์และสันติวิธี, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖-๑๗.

^{๒๒} พระมหาสนอง ปัจโจปการี, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒๖-๔๒๗.

รัก สามัคคี มีเสรีภาพและเคารพในสิทธิมนุษยชน^{๒๓} โดยเฉพาะมิติทางกฎหมายซึ่งเกี่ยวกับมนุษย์ และสันติภาพ ซึ่งอาจจะนิยามความหมายของสันติภาพที่กว้างโดยรวมถึงความปรองดอง (Harmony) ทั้งทางกายและจิตใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การปรับปรุงสภาพของมนุษย์ สิทธิของเขาและการปกป้องสิ่งแวดลอมเพื่อให้ดำรงชีพได้ดี กล่าวคือ พัฒนามนุษย์เพื่อให้เกิดความพอใจในสถานะของตน^{๒๔}

๓.๓ ตัวแปรที่ทำให้มนุษย์และสังคมขาดความปรองดอง

มนุษย์และสังคมขาดความปรองดองที่มีกระบวนการครอบงำจากมายาคติ^{๒๕} จับยัดทำให้ทุกคนต่างไม่ยอมรับความผิดพลาดปัญหาที่เกิดขึ้น และไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงสำเร็จไปได้โดยง่าย จึงไม่ยอมเข้าใจและรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ทำให้ความปรองดอง อันมีสาเหตุต่างๆ แต่ละปัจจัยที่มีความซับซ้อนได้แก่

๑. ความสลับซับซ้อนของปัญหา เมื่อประชากรมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และปัญหาในปัจจุบันก็แตกต่างจากอดีต การแก้ไขไม่สามารถทำให้ลุล่วงไปได้โดยง่าย ปัญหาซับซ้อนขึ้น และมีหลากหลายประเด็น วัฒนธรรมและค่านิยมแตกต่าง

๒. การบริหารการจัดการที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง คือการที่ผู้มีอำนาจหรือผู้พัฒนาตัดสินใจ (Decide) แล้วประกาศให้ทราบว่าจะมีประโยชน์อย่างไร ไม่มีกระบวนการของการมีส่วนร่วม

๓. ข้อมูลข่าวสารที่มากมายและรวดเร็ว ยุคที่มีข้อมูลและหาได้อย่างมากมายจากสื่อต่างๆ โดยเฉพาะจากระบบอินเทอร์เน็ต มองว่าเป็นข้อดีและเป็นประโยชน์ ซึ่งก็จริงเป็นส่วนใหญ่ แต่ในมากมายของข้อมูลข่าวสารนั้นย่อมมีทั้งจริงและสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ ผู้ไม่สามารถแยกแยะและวิเคราะห์สังเคราะห์ได้ ก็จะประสบปัญหาที่จะเลือกใช้และตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดถูกหรือผิด

๔. ประชาสัมพันธ์โดยการพูดแต่ส่วนดีๆ เป็นหลัก ส่วนด้อยจะไม่พูดถึงหรือไม่พูดเลย เมื่อผู้มีส่วนได้เสียทราบข้อด้อยที่ไม่ได้พูด ทำให้เห็นว่าปกปิด ความเชื่อถือไว้วางใจหมดไป คำมั่นสัญญาไม่ได้รับพิจารณาติดตามให้เป็นข้อตกลง ทำให้ปัญหามากขึ้น^{๒๖}

^{๒๓} พระมหากษัตริย์ ธรรมทาส (นิธิบุญยากกร), **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

^{๒๔} ศรีเพ็ญ คุณพิทยากุล, **มนุษย์กับสันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๓.

^{๒๕} บาร์ตส์ โรลิ่งด์, **มายาคติ**, แปลโดย วรณพิมล อังคศิริสรรพ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คนไฟ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐-๑๒.

^{๒๖} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗).

๓.๔ สันติวิธีสู่ความปรองดอง

จากการสัมภาษณ์ ศ.ดร.คณิต ฒ นคร ประธานคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความปรองดองแห่งชาติ (คอป.) ได้กล่าวว่า “ปัญหาความขัดแย้งของการเมืองไทยต้องซึ่งน้ำหนักให้มากกว่าจะยึดตามบทบัญญัติกฎหมายอย่างเดียว เรามีหน้าที่หลักที่สำคัญ คือ การรับฟัง ถ้าจะแก้ ไม่ใช่แก้ให้คนนั้นแต่แก้ให้สังคมและต้องการให้ยั่งยืน และคิดว่าถึงที่สุดแล้วจะกลับมาปรองดองกันได้”^{๒๗} และจากแนวคิดของประธานคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความปรองดองแห่งชาติ เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างจริงจังที่ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับกระบวนการสร้างความปรองดองในชาติ ตลอดจนการสร้างความเชื่อมั่นในแนวทางสันติวิธีกับกลุ่มที่มีความคิดต่างในทางการเมือง อันเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการสร้างความปรองดอง^{๒๘}

ดังนั้นสันติวิธีสู่ความปรองดองจึงเป็นวิธีคิด วิธีการ ในการตอบสนองประสานประโยชน์ สร้างเสถียรภาพ ให้กลุ่มผู้มีอำนาจ มีพลังทางการเมืองหวังจะลดระดับความตึงเครียดของสังคมลง ด้วยการตอบสนองสิ่งที่เราเรียกว่า ความยุติธรรมบางเรื่องให้กับผู้อยู่ใต้อำนาจเกิดความพึงพอใจในสิ่งที่มอบให้ ซึ่งสามารถจับต้องได้ ผ่านกระบวนการเยียวยา ไม่ว่าจะเป็นการตามหาผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์มาพิพากษา หรือจะเป็นการเยียวยาด้วยสวัสดิการต่างๆ ชดเชยสิ่งที่สูญเสีย เพื่อความปรองดองสามัคคี

๔. พุทธิปัญญาแก้ปัญหาความขัดแย้งเพื่อความปรองดอง

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดง “ความวิวาท” ว่า “เป็นภัย” และได้ตรัสสอนภิกษุสงฆ์สาวกทั้งหลายให้เห็น “ความวิวาทโดยความเป็นภัย” และให้เห็น “ความไม่ทะเลาะวิวาทโดยความปลอดภัย” แล้ว “ให้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ให้มีความประนีประนอมกัน” และตรัสผลของความสามัคคีปรองดองว่า “ความสามัคคีพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะนำมาซึ่งความสุข” ตามพระพุทธดำรัสว่า “สมคคา สขิลา โทถ” แปลว่า “เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สามัคคีกัน มีถ้อยคำสุภาพอ่อนหวานกันเถิด” ซึ่งหมายความว่า “จงเป็นผู้สามัคคีปรองดองกัน รู้จักประนีประนอมตกลงกันด้วยความ

^{๒๗} สัมภาษณ์ ศ.ดร.คณิต ฒ นคร, ประธานคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความปรองดองแห่งชาติ (คอป.).

^{๒๘} คณิต ฒ นคร, กระบวนการยุติธรรมกับสิทธิพื้นฐานของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘.

ปรารถนาดีมีไม่ตรีจิตต่อกัน หนักนิตเบาหน้อยก็ภัยให้แก่กัน ไม่ถือโทษผูกโกรธกัน ไม่ทะเลาะวิวาท
แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นในทางทำลายล้างผลาญกันด้วยความโกรธ พยาบาทจองเวรซึ่งกันและกัน”^{๒๔}

พุทธิปัญญาที่ใช้เป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง

คำว่า “ปัญญา” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้ความหมายว่าเป็น ความ
รอบรู้ ความรู้ทั่ว, ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด เช่น คนมีปัญญาและหมัดปัญญา^{๒๕}

คำว่า “ปัญญา” ในภาษาอังกฤษตามศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถาน มีอยู่ ๒ คำ คือ
ปัญญาในความหมายของ intellect เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พุทธิปัญญา” หมายถึง สมรรถนะ (faculty)
หรือความสามารถที่จะรู้หรือเข้าใจในสิ่งต่างๆ ซึ่งต่างกับความรู้สึกรู้จัก (sensation) และเจตน์จำนง (will)^{๒๖}
กับปัญญาในความหมายของ wisdom เป็นความรู้แจ้งในเรื่องสัจธรรมและความผิดชอบชั่วดีอันเป็น
หลักสำคัญในการดำเนินชีวิต และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาความขัดแย้ง

เครื่องมือที่ใช้จัดการความขัดแย้งด้วยพุทธิปัญญาเพื่อความปรองดอง

๑. แนวคิดและหลักการพื้นฐานเชิงรับ^{๒๗} ในที่นี้ คือการใช้หลักการเพื่อมุ่งพัฒนาจิตของ
มนุษย์ให้มีคุณภาพที่จะรับความกดดันต่างๆ ที่เข้ามากระทบได้อย่างสันติ ประกอบด้วย หลักชั้นตรีธรรม
คือความอดทนที่เกิดขึ้นจากฝ่ายอื่นทั้งทางตรงและทางอ้อมมากระทำ โดยมีได้โต้ตอบแต่ประการใด อีก
ประการหนึ่งคือ หลักก่อนตดา ความหมายคือ “การลดทอน รื้อถอน ทำลาย และสลายการยึดมั่นใน
ความเป็นอัตลักษณ์” การมีอุปาทานในตนเป็นปัจจัยสำคัญในความขัดแย้ง วิธีปรองดองจะต้องนำวิธี
สลายความเป็นตัวตนด้วยหลักก่อนตดา ดังที่พระพุทธองค์ทรงทราบการทะเลาะกันเพราะเรื่องน้ำของ
เจ้าศากยะและเจ้าโกถิยะ เสด็จประทับยืน ณ ท่ามกลางแล้วตรัสว่า “เราได้เห็นหมู่มวลสัตว์กำลังดิ้นรนอยู่
ด้วยตัณหาและทิฏฐิ เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อย ฉะนั้น ภัยได้เข้ามาถึงเราแล้ว เพราะเห็นคนทั้งหลายผู้
พิโรธกันและกัน...”^{๒๘}

^{๒๔}พระราชญาณวิสิฐ, ความสามัคคี ปรองดอง สมานฉันท์, วารสารพุทธสาสน์, ปีที่ ๖๔, ฉบับที่ ๔, เดือน
เมษายน ๒๕๕๓.

^{๒๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๖๘๗.

^{๒๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔,
(กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐.

^{๒๗}พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง,
หน้า ๑๔๕.

^{๒๘}ช.สุ.อ. (ไทย) ๑/๖/๔๒๒/๘๓๙.

๒. แนวคิดและหลักกรรมเชิงรุก^{๓๔} เพื่อมุ่งหวังให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ประกอบด้วย **หลักการวรรรรม** หมายถึง “ความเคารพผู้ใหญ่หรือบุรุษอาวุโสผู้ทรงธรรมทำหน้าที่ชี้ “ขุมทรัพย์” ให้แก่เรา ความเคารพที่เราได้รับการชี้แนะจากบุคคลอื่นและที่ประชุมหรือมติที่ประชุม และ**หลักสามัคคีธรรม** คำว่า “สามัคคี” ในบริบทหมายถึง “ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ” ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่า “ธรรมอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์ แก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๓๕}

๓. แนวคิดและหลักกรรม “แบบคู่ขนาน” เพื่อสร้างความปรองดองอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

๑) พรหมวิหารธรรม หลักการสำคัญของ “พรหมวิหารธรรม” ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา ชุดแนวคิดนี้แนวคิดเชิงรับคือ เมตตาและกรุณา โดยมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับ

๒) อปริหานิยธรรม เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการกระทำสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลิฉฉวี แต่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ยึดการสร้างการมีส่วนร่วมประชุมปรึกษาหารือทั้งก่อนและหลังอย่างพร้อมเพรียง จนทำให้ได้รับชัยชนะในที่สุด

๓) สารานียธรรม เป็นธรรมที่เป็นเหตุหรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน ๖ ประการ เปรียบเสมือนมีเกราะป้องกันการขัดแย้ง คือ ตั้งเมตตากายกรรม คือชวนชวยกิจธุระของเพื่อนด้วยกาย ตั้งเมตตาวาจากรรม คือด้วยวาจา และตั้งเมตตามโนกรรม คือคิดแต่สิ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อน และยังแบ่งปันลาภที่ได้โดยชอบธรรมให้เพื่อน รักษาศีลตนเองให้บริสุทธิ์ สุดท้ายคือ เมื่อเกิดปัญหาได้บทสรุปทิศทางเดียวกับเพื่อน ไม่วิวาทกับผู้ใดจนนำไปสู่ความรุนแรง

๔) สังคหัตถุธรรม การให้ (ทาน) วาจาเป็นที่รัก (ปิยวาจา) การประพฤติประโยชน์ (อรรถจริยา) และการวางตนสม่ำเสมอ (สมานัตตตา) เป็นกลยุทธ์สร้างความปรองดองเพื่อให้เป็นระเบียบของสังคมและเป็นเอกภาพ

๕) หลักศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติ ที่จะนำความสงบมาสู่สังคม ประเทศชาติและโลก เป็นการจัดระเบียบสังคม เพื่อสร้างให้สังคมมีสันติสุข

^{๓๔} พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส, **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, หน้า ๑๔๘.

^{๓๕} อรรถนิธานินทร์ นามเมือง, **ตัวชี้วัดกระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธ, วารสารพุทธศาสตร์**, ปีที่ ๖๔, ฉบับที่ ๕, เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๓.

หลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ผ่านมานานถึงการฉลอง “พุทธชยันตี : ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธองค์” หลักธรรมแห่งพุทธบัญญัติก็ยังคงมีความสำคัญที่สามารถสร้างความปรองดองได้อย่างยั่งยืนถ้ามุขีเยคารพธรรมโดยการนำธรรมที่เสนอไปปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคม

๕. บทสรุป

แนวคิดความขัดแย้ง เป็นเหตุที่จะต้องหาวิธีแก้ไขโดยใช้หลักพระพุทธศาสนานำไปสู่ความปรองดองของนักวิชาการหลายกลุ่มได้ศึกษาถึงความหมายของความขัดแย้งและวิธีการจัดการไว้หลากหลาย ซึ่งลักษณะสำคัญของความขัดแย้ง คือ เป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมเป็นไปทั้งเชิงสร้างสรรค์และเชิงลบคือความรุนแรง ในการจัดการแก้ไขความขัดแย้งจะต้องทำให้เกิดผลกระทบเชิงลบน้อยที่สุด ความขัดแย้งแบ่งเป็นภายในเช่นความคิด และภายนอก เช่น ข้อมูล ผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ และโครงสร้าง ผู้เขียนมีความเห็นว่า ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อผลักดัน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยใช้พุทธบัญญัติเพื่อความปรองดองมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบันได้ การที่จะได้รับผลสำเร็จจำเป็นต้องใช้ ๑) หลักธรรมเชิงรุก คือ หลักขันติธรรม หลักอนัตตา เพื่อให้เกิดความอดกลั้น และเป็นตัวสลายอัตตาซึ่งทำลายความขัดแย้ง ๒) หลักธรรมเชิงรับ ได้แก่ หลักการวชิธรรม และหลักสามัคคีธรรม ด้วยการเคารพความเห็นและความคิดที่มีเหตุผล โดยยึดหลักความร่วมมือร่วมใจกัน และ ๓) หลักธรรมเชิงคู่ขนาน อันได้แก่ พรหมวิหารธรรม อปริหานิยธรรม สาราณียธรรม สังคหวัตถุธรรม และหลักศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานของการดำรงชีวิตให้อยู่รอดอย่างมีความสุขสงบ การมีความเข้าใจสรรพสัตว์ที่ต่างก็ใช้วิถีการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับทุกฝ่ายช่วยกันสนับสนุนให้ประชาชนได้รับการศึกษา ความจริงใจต่อกัน โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยที่ถูกต้องและแท้จริง และได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้สังคมมีสันติสุขอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถา.** แปล พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **รายงานวิจัยเรื่อง ดัชนีชี้วัดความ
สมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย.** กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

คณิต ฒ นคร. **กระบวนการยุติธรรมกับสิทธิพื้นฐานของประชาชน.** กรุงเทพมหานคร :
วิญญูชน , ๒๕๕๓.

บาร์ตส์, โรลิ่งตัน. **มายาคติ.** แปลโดยวรรณพิมล อังคศิริสรพร. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์
คนไฟ, ๒๕๕๑.

ประเวศ วะสี. “ทิศทางการจัดการความขัดแย้งของสังคมไทย : วิพากษ์ประชาพิจารณ์สร้างสาน
ทางเลือกใหม่” ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ วันพุธที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๔,
ณ ห้องจูปีเตอร์ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น. กรุงเทพมหานคร.

ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

พระมหาสรวง ปัจโจปการี. **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). **สลายความขัดแย้ง.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

พระมหาพรหม ฐมมหาโส (นิธิยุตยากร). **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔.

มารค ตามไท. **“การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี**. ในสันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง. กรุงเทพมหานคร : สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

ลุด ไรค์เลอร์และทาเนีย พาฟเฟนโฮล์ช. **การสร้างสันติภาพ : คู่มือภาคสนาม**. แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสาร. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘.

วันชัย วัฒนศัพท์ศ. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

วันชัย วัฒนศัพท์และคณะ. **คู่มือเพิ่มเติมพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล. **มนุษย์กับสันติภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สิทธิโชค วรานุสันติกุล. **จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๖

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เสริมศักดิ์ วิศวลาภรณ์. **ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ตะเกียง, ๒๕๓๔.

(๒) บทความ :

กวีวงศ์ รวบรวมและเรียบเรียง. **สารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยสมานฉันท์และสันติวิธี**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐.

พระราชญาณวิสิฐ. ความสามัคคี ปรองดอง สมานฉันท์. **วารสารพุทธสาสน์**. ปีที่ ๖๔, ฉบับที่ ๔, เดือน เมษายน ๒๕๕๓.

อนันต์ธานีรินทร์ นามเมือง. “ตัวชี้วัดกระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธ”. **พุทธสาสน์**. ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

อรอุมา เลหาพิบูลย์กุล. อริยวิถี : สันติภาพที่ยั่งยืน. **พุทธสาสน์**. ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๓.

(๓) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ คณิต ฒ นคร, ศ.ดร. ประธานคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความ
ปรองดองแห่งชาติ (คอป.), ๕ มกราคม ๒๕๕๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

Galtung Johan. **Peace; Research, Education, Action. Essays in Peace Research.1.**

Copenhagen: Christian Ejlers., 1975.

Oxford Dictionary. Oxford University Press, Walton Street 6DP, Bombay, Calcutta,

Malvras, first in India., 1990.